

ПСИХОЛОГ У ЗМІ: СМИСЛООБМІН МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ДІАЛОГУ

Т.С. ГУРЛЄВА,
науковий співробітник лабораторії
консультативної психології та психоте-
рапії.
Інститут психології імені Г.С.Костюка
НАПН України

Актуальність мас-медійного спілкування як засобу формування гуманістичних стосунків в системі «психолог-населення»

Сучасна людина прагне знайти відповіді на різноманітні життєві запитання, підказку того, де шукати власні можливості та як ними скористатися, аби допомогти і собі, й іншим людям, коли важко, боляче, нестерпно, відчуваєш безвихідь, або стоїш на краю прірви. Така допомога може надходити від психолога, здійснюватися не лише під час безпосередньої, очної зустрічі з фахівцем, а заочно, зокрема, через засоби масової інформації (ЗМІ), до яких входять: преса (газети, журнали, книги), телебачення, інтернет, радіо, кінематограф, звукозаписи і відеозаписи, відео-текст, телетекст, рекламні щити і панелі та ін.

Останнім часом особливу увагу зосереджено на ЗМІ як просторі психологічної допомоги українцям у подоланні, переживанні, пропрацюванні, і навіть попередженні тих психологічних травм, які пов'язані з ситуацією, котру можна представити так: «фізичне виживання — психологічний супровід переживання втрати, горя, страждання — знаходження ресурсу для адаптації до нових умов — оптимістичне налаштування на подолання труднощів та добрі перспективи». Психологічна підтримка українця має базуватись на розу-

мінні ним самим особливостей розвитку особистості, етапів становлення громадянського суспільства, знанні і прийнятті кожною людиною законів і правил співжиття [5].

Кому сьогодні потрібна психологічна допомога?

Нинішні реалії ставлять перед психологом завдання надавати психологічну допомогу через мас-медіа широкому колу наших громадян.

— Це звичайні люди, яких хвилюють питання сімейних взаємовідносин, особистісного і професійного росту, вибору партнера чи втрати близької людини. Психологічного консультування потребують дорослі і діти, жінки і чоловіки, члени великих сімей і зовсім самотні люди.

— У зв'язку з складною ситуацією на сході нашої країни і всередині суспільства, особливої уваги потребують бійці національної гвардії і добровольці, військові, які проходять бойові навчання, а також поранені, які проходять лікування і реабілітацію в шпиталях.

— Винятковості вимагають посилення і поради психолога членам родин тих, хто має рідних в АТО, загиблих, поранених або заручників.

— На підтримку психолога розраховують жителі постраждалих територій, включаючи переселенців із Криму, а також ті, хто їх приймає.

— Не меншій підтримки, а то й опіки, вчасного «дружнього слова» та підтримки очікують громадяни України, які живуть віддалено від бойових дій, але співпереживають перед екраном, з газетою в руках чи слухаючи радіо.

Волонтери, лікарі, психологи, які працюють з бійцями, пораненими та їх сім'ями, учителі в школах, люди різного рівня освіти і різноманітних професій — усі, хто співчуває і надає гуманітарну та іншу допомогу бажають отримати професійну психологічну інформацію, дієву пораду або інструктаж від фахівця, який зда-

тен проаналізувати і оцінити ту чи іншу ситуацію з різних позицій, підтримати людину в найоптимальнішому вирішенні проблеми.

Консультації через засоби масової інформації допомагає тим, хто потребує психологічної підтримки, розпочати роботу над собою, переглянути свої життєві орієнтири, віднайти можливості особистісного росту. При цьому варто спиратися на актуальні потреби людини, її насувні проблеми та реальні можливості. Відповідно до категорії громадянина, який поспігується психологічною допомогою через ЗМІ, підбирається інформація не лише про стан подій, а про конструктивне їх сприйняття і подолання негативних наслідків шоку, розгубленості, страху, зневіри, депресії тощо. Будь-яка інформація чи повідомлення має закінчуватися певним насаженням, який заряджає вірою і надією на добре вирішення будь-якої ситуації. Через що б людині не прийшлося пройти, вона має знати, що в змозі сама зробити надзвичайно багато, причому не залишиться наодинці, а завжди може розраховувати на допомогу й підтримку інших — родичів, друзів, знайомих, навколишній людей, а також психологів.

У непростій соціально політичній, економічній ситуації сучасна людина потребує психологічної допомоги, яка може ґрунтуватися й успішно реалізуватися на засадах різних психотерапевтичних наукових теорій. В даній статті зроблена спроба розглянути особливості психологічної допомоги населенню через ЗМІ з позицій екзистенційно-гуманістичного спрямування в психології і психотерапії.

Розглянуто роль і особливості побудови діалогічних стосунків між психологом і споживачем психологічної інформації — читачем, глядачем і слухачем як суб'єктами взаємодії. Проте, спочатку згадаємо основні принципи екзистенційно-гуманістичного напрямку, визначальні концепції щодо природи людини та її призначен-

ня, які розроблялися такими вченими і письменниками, як С. Кьєркегор, Р. Мей, Г. Олпорт, К. Роджерс, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс, В. Франкл, Е. Фромм, М. Хайдеггер та ін.

Представники екзистенційно-гуманістичного напрямку визнають унікальність буття окремої людини, вважають, що кожен живе як «сущий-у-світі», свідомо й болісно осягаючи буття і кінечне небуття (смерть). Кожна людина є основним архітектором свого життя і життєвого досвіду, відповідальним за те, хто вона є і чим стає, стоїть перед завданням наповнити своє життя смыслом, здійснює вільний вибір серед наданих йому можливостей. Дотримання екзистенційно-гуманістичних принципів вимагається від психологів-консультантів і психотерапевтів цього спрямування, які самі проживають своє власне життя, і допомагають іншому знайти себе-сущого, стати суб'єктом саморозвитку і самовдосконалення.

Діалог проти маніпуляції

Важливою теорією екзистенційно-гуманістичного спрямування є концепція становлення, згідно з якою людина весь час перебуває в русі, у процесі розвитку і самоздійснення. Особистісний ріст представлений переживанням тривалого, неперервного розвою і виявляється у відкритості особистості до зовнішнього і внутрішнього світу, до нового досвіду (С.Л. Братченко, Ф.Ю. Василюк, Д.О. Леонтьєв, К. Роджерс та ін.). Головний психологічний смисл особистісного росту — відкриття, здобуток себе і свого життєвого шляху, самопізнання, самоактуалізація, самовдосконалення. У процесі пошуку себе самої, смислу свого життя, особистість досягає більш високого рівня свідомості, осмислення і розбудови власного буття.

Принципово важливими для людини, з точки зору екзистенційно-гуманістичного підходу, є визнання і повага її внутрішнього світу, її самої іншими людьми.

Психологічна допомога є відображенням ставлення психолога-консультанта чи психотерапевта до клієнта і водночас — засобом сприяння людині у розвитку власної особистості й у вирішенні її екзистенційних проблем. Маючи глибоко філософське підґрунтя, екзистенційно-гуманістичне консультування і психотерапія допомагають людині переживати своє існування як справжнє, усвідомлювати свій потенціал і те, як його можна повноцінно реалізувати. Для цього використовується апріорі надана людині діалогічна відкритість як до зовнішнього, так і до свого внутрішнього світу. Тому і психолог, і людина, яка потребує допомогу, перебувають у рівній позиції людей, які йдуть один одному назустріч, поважають і приймають свого партнера по діалогу.

Ідея діалогу у психологічному консультуванні і психотерапії активно вивчається і впроваджується сучасними вітчизняними і зарубіжними дослідниками (Г.В. Дьяконов, І.В. Дубровіна, З.Г. Кісарчук, Г.О. Ковальов, Є.Г. Осін, М.В. Папуча, Н.В. Чепелева та ін.). Діалогічний принцип взагалі є одним з найважливіших складових екзистенційно-гуманістичного спрямування [1; 13].

За екзистенційною традицією, діалог (від грец. — *diálogos* — бесіда, розмова) є специфічною для людини формою міжособистісної взаємодії і якості стосунків, за яких одна людина є рівною другій людині як вільному суб'єкту, який має свої інтереси, цінності і внутрішній світ, має власну мету [3]. Діалог, за М.М. Бахтіним, — це особливий світ спілкування, умова людської самосвідомості, а головною потребою людини, що визначає чисто людське існування, є потреба вести діалоги (внутрішній і зовнішній). Діалог особистостей виникає у процесі діалогу «на вищому рівні», а саме, де «зустрічаються цілісні позиції, цілісні особистості» [11]. Із потреби однієї людини поставитися до іншої як до особистості виникає діалог особистостей, кожна з яких

неповторна, відкрита, вільна, відповідальна [3; 7; 15]. Діалог розглядається як «розвивальна стратегія», що забезпечує актуалізацію потенціалу саморозвитку суб'єкта взаємодії [9].

Діалогічній взаємодії суперечить маніпулювання. Нав'язування смислів, «зомбування» людини позбавляє її здатності критично ставитися до всього, що їй пропонується, брати і нести відповідальність за свої наміри і вчинки, за свій особистісний вибір. І якщо діалог відкриває можливості кожної людини, яка включена у взаємодію, розширює межі індивідуальної свідомості, сприяє оформленню особистої думки, усвідомленню власної життєвої позиції, то маніпулювання перекреслює усі ці можливості, закладаючи механізм підкорення чужій думці та волі, втрати відчуття себе єдиним архітектором свого життя. Під час маніпулювання людина не відкриває нові смисли і не керується ними, а живе, озираючись на того, хто править її свідомістю і поведінкою, скеровує почуття і вибір дії у тому напрямку, який вигідний маніпулятору.

Відсутність діалогу закриває шлях до рівноправного, взаємоприйнятного передавання, осмислення і обговорення думок, життєвих стратегій, шляхів вирішення тієї чи іншої проблеми. Крім того, під час маніпуляції немає місця тому, що забезпечується за умови діалогічної взаємодії, а саме — можливості для виявлення адекватної самооцінки, самоповаги, самоприйняття, що є необхідними чинниками, рушійними силами психічного розвитку і самовдосконалення особистості.

Ще О.О. Ухтомський, автор теорії домінант на самовдосконалення, свідоме і цілеспрямоване змінювання особистістю самої себе, писав, що першою необхідною людині духовною домінантою є смисл життя як шлях неперервного духовного самовдосконалювання, постійний рух до ідеалів Істини, Добра, Краси. На цьому шляху і відкривається смисл життя: істинна цін-

ність земних благ, щастя служіння людям, Богу, підкреслював вчений [18]. Така домінанта досягається гуманними стосунками між людьми і методичною організацією їх взаємодії. До гуманних стосунків О.О. Ухтомський відносив любов, співчуття, прийняття, розуміння, допомогу, а оптимальними формами організації — стимул, партнерські стосунки та ін.

Тож, коли йдеться про вищі духовні цінності й смисли, які не можуть бути кимсь нав'язані, нав'ювані, в езистенційно-гуманістичній психології і психотерапії пропонується власне діалог — як відкрита і довірлива, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, коли одна людина допомагає іншій побудувати внутрішній діалог, завдяки якому вона «здатна прислухатися й відкрити в собі ключові духовні змісти» [14, с.29].

Діалог як зустріч, момент спів-буття, проживання двох і більше людей (за М.М. Бахтіним) передбачає і розкриває можливості людини роздумувати, аналізувати, а також сперечатися, висувати власну і приймати іншу точку зору, приходити до певного консмислусу. Психолог, як той, до кого звертаються, якого хочуть «почути», має дати поштовх до змін саме у процесі діалогового спілкування. А клієнт, будучи добровільно, за згодою залученим у цю взаємодію, відчуває себе людиною, яка сама робить висновки, стверджує свою позицію, налаштовує себе на конструктив, життєствердну перспективу.

У ході діалогу психолог створює умови, щоб людина, яка потребує допомоги, могла відкрити резерви для власного становлення, співвіднесення своїх потенцій із реальними умовами життя, допомагає вирішенню насущної проблеми, руху вперед до саморозуміння і реконструкції свого життєвого шляху. Основні стратегії психологічної допомоги людині у вирішенні нею екзистенційних проблем спрямовані на відновлення цілісності і єдності людської особистості через переживання, усвідомлення, прийняття та об'єднання власного,

уже набутого, суб'єктивного досвіду і нового, що отримується нею під час взаємодії із психологом-консультантом чи психотерапевтом. Налаштування на діалог, сам процес діалогічної взаємодії і «діалогічна незавершеність» складають етапи й умови успішної психологічної допомоги людині.

Отже діалог — це, перш за все, щира відкритість один одному і спілкуванню. Навпроти, маніпуляція, пише О.В. Сидоренко, — це прихований від опонента вплив на нього, на його систему ставлень і орієнтацій [16]. Американський психотерапевт У. Дайер говорить про стратегії маніпулювання як про амбівалентну поведінку по відношенню до іншої людини, яка врешті-решт призводить до внутрішніх конфліктів. Адже маніпулювання пов'язане з ігноруванням бажань, потреб, прихованим пригніченням особистості, якою маніпулюють [6].

Відносно цього цікава думка В.П. Шейнова про так звані специфічні «мішені» впливу, що виявляються в структурі регуляторів активності суб'єкта. Під «мішенню» автор розуміє ті якості особистості, на які впливає ініціатор, і в результаті чого об'єкт приймає потрібне ініціаторові рішення [20]. П.С. Таранов дає узагальнену класифікацію психологічних «мішеней» у психіці об'єкта впливу, до яких можна віднести: 1) спонукання активності (потреби, інтереси, схильності, ідеали); 2) регулятори активності (сміслові, цільові й операційні установки, групові норми, самооцінка, світогляд, переконання, вірування); 3) інформаційні структури активності (знання про світ, людей, відомості, які забезпечують інформацією людську активність); 4) операційний склад активності (спосіб мислення, стиль поведінки, звички, уміння, навички); 5) психічні стани, пов'язані з реалізацією різних форм активності (фонові, функціональні, емоційні) [17].

При очному консультуванні, очній зустрічі психолога і клієнта реалізується гуманістичний принцип взаємообміну

думками, взаємовпливу. При заочному спілкуванні ініціатором впливу зазвичай стає психолог, на якого лягає особистісна і професійна відповідальність не перетворити діалог (у тій мірі, в якій він можливий у спілкуванні через ЗМІ) у явне чи приховане маніпулювання. Тим більше, коли йдеться про трансляцію життєвих цінностей і смислів, створення умов для породження нових смислів у людини, яка послуговується заочною формою консультування. Так от, маніпулятор використовує «мішені» впливу, а консультант-психотерапевт екзистенційно-гуманістичного спрямування враховує здібності, очікування, сподівання, стиль мислення, психічні стани та ін. для допомоги людині в її особистісному розвитку, вирішенні конфліктних ситуацій, виходу із складних, кризових ситуацій.

У контексті діалогу й охорони традиційних духовних цінностей у сучасних умовах і становлення інформаційного суспільства (суспільства знань), а також антиманіпулювання доцільно згадати «принцип ненасилля» як у внутрішній, так і в зовнішній культурній політиці. Прагнення до реалізації цього принципу на основі взаємовигідного співробітництва і подолання політики «подвійних стандартів» є одним із шляхів гармонізації стосунків у соціумі, вважає В.Є. Карпенко [8].

Діалогічне спілкування як механізм смислообміну

Конструктивне і результативне спілкування з людиною, яка має екзистенційні проблеми — життя і смерті, вільного вибору, особистої відповідальності, нудьги і творчості, любові та ненависті тощо — неможливе без встановлення діалогу, який передбачає смислообмін між суб'єктами взаємодії. На формування смислових позицій у людини, впливає те, які смисли транслюють передавачі інформації. Некритичне засвоєння нав'язуваних смислів та цінностей призводить до зняття з себе

відповідальності за власні дії і вчинки, позбавляє людину осмисленості власного буття, робить її нездатною до самовдосконалення і життєтворчості.

Трансляція цінностей і смислів відбувається не лише у ході безпосереднього спілкування, а й через телебачення, пресу, рекламу, інтернет тощо. Але цей, досить неконтрольований, процес далеко не завжди враховує потреби, думки, очікування і настрої своїх споживачів, особливо молоді, яка, «не розжовуючи, ковтає» інформацію, часто незрозумілу, недоступну для віку, а то й зовсім шкідливу.

У зв'язку з тим, що проблема пошуку смислу життя не завжди ясно усвідомлюються людиною, фахівець, зауважує Дж. Бьюдженталь, виявляючи особливий "екзистенційний слух", в змозі за фасадом заявлених проблем і скарг клієнта уловити приховані екзистенційні проблеми і заклики, допомогти йому зрозуміти ті засоби, якими він намагається відповідати на питання свого життя, і переглянути деякі з цих відповідей таким чином, аби зробити своє життя більш автентичним і повноцінним, знайти себе справжнього [4].

Психологічна допомога направлена на розширення у людини уявлення про себе, свої можливості й перспективи, про свою роль у власному житті та в житті суспільства, про простір життєвих пріоритетів і цінностей, які визначають вектор самопізнання, саморозвитку, самоздійснення. Така участь психолога у пошуку життєвого смислу клієнта може знайти віддзеркалення і підтвердження в словах В. Франкла, який писав: «Я бачив смисл свого життя у тому, щоб допомагати іншим побачити смисл у своєму житті».

Значна роль в процесі відкриття смислу життя приділяється саме діалогу між дорослими і дітьми, молодшим і старшим поколінням, а також психолога з клієнтом, під час як очної, так і заочної зустрічі. У міжособистісному спілкуванні зазвичай застосовують мовні й немовні засоби обміну

інформацією, механізми психологічного впливу. Спілкування передбачає встановлення прямих контактів між партнерами по комунікації, дає змогу безпосередньо реагувати і впливати на хід взаємодії.

У процесі комунікації з клієнтом психолог може транслювати життєві смисли, а неодмінною умовою для цього є відкритість самого консультанта новому досвіду, пошуку нових, вищих смислів. Під час консультування фахівцю важливо допомогти людині, яка потребує психологічної допомоги, прислухатися до себе, голосу власної совісті, підтримати прагнення і готовність шукати, берегти, захищати (від різних зовнішніх і внутрішніх чинників) і реалізувати сутнісні смисли, нести за свій вибір особисту відповідальність.

Учасниками спілкування, пише С.І Яковенко, можуть бути як безпосередні конкретні індивіди, так і опосередковані групи людей — тож можна говорити про міжособистісне й масове спілкування. Якщо міжособистісне спілкування називають прямим, безпосереднім, то спілкування, що має анонімний характер, спрямоване не на певного індивіда, а на великі маси людей і здійснюється найчастіше за допомогою засобів масової комунікації — опосередкованим або масовим [21]. Якщо міжособистісне спілкування базується на емоційній привабливості, довірі й прихильності партнерів один до одного, то в ситуації опосередкованого спілкування, просторово-часової дистанції, воно має переважно однобічний характер: людина може лише сприймати інформацію, яка надходить до неї, але не може передавати її сама. Завдяки опосередкованому спілкуванню індивід може усвідомити свою єдність із суспільством, в якому він живе, або з людством загалом, відчувати себе їх невід'ємною частиною, але він навряд чи стане спроможнішим вирішити власні наболілі проблеми, пережити психоемоційний стрес, психологічну травму.

За типом зв'язків, які встановлюються між учасниками взаємодії, розрізняють монологічне й діалогічне спілкування. Монологічне спілкування характеризується одностороннім спрямуванням інформації. Тобто один із учасників взаємодії викладає свої думки, ідеї, почуття, не відчуваючи при цьому необхідності в отриманні зворотного зв'язку від партнера, його відповіді. Така ситуація може передбачати позиційну нерівноправність партнерів зі спілкування: один учасник є особою впливовою, яка наділена активністю, усвідомленими цілями і правом їх реалізувати, а інший — розглядається першим як особа пасивна, та, яка, хоча й має цілі, але не настільки значущі, ніж його власні. За таких умов ми маємо справу з «суб'єкт-об'єктивним» спілкуванням [21].

Тож, монологічне спілкування характеризується одностороннім спрямуванням інформації. Саме у тому разі, коли необхідно отримати термінову консультацію, очна зустріч є беззаперечною. Утім, і через ЗМІ можлива передача психологічної інформації, яка на принципах довіри і поваги до клієнта, врахування його специфічної проблеми, віку, статі, на принципах діалогічної взаємодії здатна дати поштовх роздумам, озброєнню знаннями для самозаспокоєння, саморозвитку, самозбереження та інструкціями щодо допомоги іншим людям, які поруч і які її потребують.

Вивчаючи діалогічність монологу і роль діалогу у мас-медійній комунікації, зокрема через друковані засоби масової інформації, І.І. Колкарева зазначає, що між автором газетної статті й автором листа-відгука встановлюється особливий вид опосередкованого діалогу. Зауважується, що розуміння чужого висловлювання завжди діалогічне (за М.М. Бахтінім), а сама діалогічність розглядається як якість, ознака монологічного мовлення [10].

Основою діалогу з читачем вважається інтертекст: це означає, що смыслом твір наповнює не лише автор, але й читач. З

точки зору рецептивної естетики: «Художній твір не дорівнює собі. Його текст не міняється, але смисл змінний, бо є результатом взаємодії досвіду читача (слухача, глядача) і автора. Сприйняття твору йде в режимі діалогу читача і тексту» [2, с.362]. Таку особливість заочного діалогу слід враховувати психологу, надаючи психологічну консультацію через ЗМІ для правильного розуміння та інтерпретації її змісту, а тим більше — для породження нових смислів.

Текст «як складне, багаторівневе семіотичне утворення, — зазначає Н.В. Чепелева, — не лише моделює взаємодію автора та реципієнта, відображаючи, з одного боку, задум автора, його комунікативний намір, з другого — програму діяльності того, хто його сприймає, а й здійснює вирішальний психологічний вплив на свідомість реципієнта, дозволяючи керувати процесами сприймання та розуміння повідомлення, впливати не лише на когнітивну, а й смислову сферу особистості» [19].

З точки зору гуманістично-екзистенційного напрямку у психотерапії, виходячи із основних принципів діалогічної взаємодії, спілкування через ЗМІ може підтримувати саме діалог. Тобто, ініціатор викликає думку у свого опонента, який мисленнєво посилає власне судження з приводу тієї чи іншої проблеми. Такий діалог не закінчується навіть тоді, коли людина відкладає газету, журнал, або виключає телевізор, з екрану якого виступав психолог. А значить, для підтримання саме такого, діалогового, режиму спілкування, психолог має вибудовувати свій виступ, своє повідомлення таким чином, аби людина, яка долучається до цього спілкування, мала можливість і бажання подискутувати, підтримати розмову, отримати для себе особисто відповіді, до яких вона може якось поставитись і на які зможе відреагувати. При цьому, людина продовжує діалог з психологом, який не «ставить крапку» у своїх порадах, а залишає простір для роз-

думів, особистої думки свого партнера.

На відміну від структурно-сислової організації повідомлення, зауважує Н.В. Чепелева, діалогічний текст, маючи всі конституційні ознаки власне тексту (інформативність, структурність, цільність, зв'язність тощо), відрізняється більшою комунікативною спрямованістю, яскраво вираженою адресованістю та персоніфікованою, зіставленням різних смислових позицій. Він має на меті стимулювати виникнення нового знання, ставлення, оцінки у реципієнта, тобто не тільки інформування, але й розвиток особистості. Автор діалогічного тексту претендує не лише на передачу певної інформації, але й на встановлення певного контакту з реципієнтом, трансляцію йому особистісних смислів і прагне до їх прийняття особистістю [19].

У працях таких відомих психологів, як В.П. Зінченко, Г.С. Костюк, С.Л. Рубінштейн зазначено, що розуміння тексту являє собою складну мисленнєву діяльність, яка включає в себе аналіз — виділення у тексті інформативно значущих елементів, і синтез — об'єднання їх у єдине ціле. Відсутність синтезу свідчить про нерозуміння, і, навпаки, розуміння тексту виникає у той момент, коли здійснюється синтез.

Будь-який текст, будь-яка інформація може сприйматися чи не сприйматися людиною, бути нею зрозумілою, чи, навпаки, «не перетравною».

За образним висловом М. Туллія Цицерона, «знання є їжа для розуму», і важливе «переварювання їжі». Продовжуючи цю аналогію, можна сказати, що психологічна інформація, яка потрапляє до читача, глядача або слухача через ЗМІ, має бути йому корисною, своєчасною, підтримувати його життєві (психологічні) сили. І легкою для засвоєння, бо важка «їжа» не принесе швидкого ефекту, буде важко перетравлюватися, а отже і шкодити здоров'ю. Може бути також їжа «плацебо», яка не принесе ніякої користі, залишить людину голодною, а на неситий шлунок

(в момент інформаційного вакууму) можна спокуситися й отрутою — хибною, брехливою інформацією, що здатна змінити світосприйняття, ставлення до себе і інших людей, до власних можливостей змінити своє життя на краще. Як казав сирійський письменник і вчений Абуль-Фарадж: «Їжа, яка не перетравлюється, з'їдає того, хто її з'їв».

Тому, відходячи від подібних аналогій і порівнянь, доцільно дослухатись до поради Канта, який говорив, що не думкам треба вчити, а мислити, тобто вчити «мислєдїяльності». Особливо, коли мова йде про смисложиттєві орієнтації людини, про пошук себе, ресурсів психологічно вижити й особистісно розвиватися у ситуаціях перевантаження, стресу, повєвїрянъ і душевних стражданъ. Культури мислення вчить і психолог, який викладає свої думки в чіткій послїдовності, логічно, обгрунтовано, з глибокою повагою до опонента. Крім усього іншого, — правдиво, бо не правдива, хибна інформація може викликати у людини-споживача конгїтивний дисонанс, внутрішній конфлікт.

Всередині діалогічної взаємодії здійснюється ціннісно-смісловий взаємообмін. Через художні твори, розмірковування над власними життєвими історіями і конкретними ситуаціями людина сама, а також за допомогою іншого (батьків, друзів, вчителя, психолога, а також ЗМІ) може відкривати зміст смислу життя, відчувати його «душею і серцем» і мати певні можливості та способи втілювати їх у життя, відповідно вчиняти. Отримавши задоволення, радість від здійсненого, вчиненого, людина й далі прагнутиме до власної досконалості, підвищення свого індивідуального життя, взаємовідношень з іншими людьми і світом до більш високого рівня.

Психологічний супровід у пошуку смислу життя, в опануванні ним, у віднайдені способів самореалізації в індивідуальному

і суспільному житті має бути вільним від будь-якого маніпулювання і тиску на людину, її свідомість і особистий вибір. Надаючи психологічну допомогу, важливо сприяти розумінню людиною себе і світу відповідно до її наявних життєвих ідеалів, цінностей і смислів, пропонуючи їй при цьому вектор і можливі шляхи духовного самопізнання і саморозвитку.

Наприкінєць підкреслимо: діалог як «зустріч», «спів-буття» людей має бути безперервним. Це дозволить людям ставитися один до одного (і до думки опонента) з повагою, як до рівного, бути толерантними, проявляти співчутливість і підтримку, тобто встановлювати міжособистісні стосунки, засновані на гуманістичних, буттєвих цінностях. Діалог між батьками і дітьми, старшим і молодшим поколіннями, а також між психологом і клієнтом — не разова дія, або чиясь забаганка чи достойна поваги ініціатива, а як стиль життя, механізм встановлення таких стосунків, які сприяють розвитку людського в людині та в міжлюдських взаємовідносинах.

Діалог як смислообмін між психологом і населенням, окремою людиною може успішно здійснюватися через засоби масової інформації, залишаючи і утверджуючи за людиною право бути суб'єктом, який вільно і відповідально створює своє життя і світ навколо себе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми психології: Т. 2. Психологічна герменевтика / За ред. Н.В.Чепелевої. — К., 2001. — Вип. 1. — 127 с.
2. Боров Ю.Б. Эстетика. Теория литературы : энцикл. слов. терминов. — М., 2003, — 574 с.
3. Братченко С.Л., Леонтьев Д.А. Диалог / С.Л.Братченко, Д.А. Леонтьев // Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия. — 2007, № 2 (11). — С. 23-28.
4. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта / Дж. Бьюдженталь — СПб. : Питер, 2001. — 304 с.
5. Вовчик-Блакитна О.О. Мас-медіа як простір психологічної допомоги / О.О. Вовчик-Блакитна, Т.С. Гурлева // Психологічна допомога постраждалим

- внаслідок травматичних подій: методичний посібник / З.Г. Кісарчук, Я. Омельченко, Г.П. Лазос, Л.І. Литвиненко і Л.Г. Царенко: за ред. З.Г. Кісарчук. — К.: ТОВ «Видавництво «Логос». — С. 141-167, 199-200.
6. Дайер У. Как избавиться от комплекса жертвы / Уэйн Дайер. — Минск: «Попурри», 2010. — 336 с.
7. Дьяконов Г.В. Экзистенциально-онтологическая концепция диалога [Текст] / Г.В. Дьяконов // Психология общения: социокультурный анализ. Материалы конференции. — Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 2003. — С.114-116.
8. Карпенко В.Є. Гуманістично-ноосферний підхід: стратегія розв'язання глобальних проблем / В.Є.Карпенко // Філософські науки: Збірник наукових праць. — Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. — С.29-37.
9. Ковалев Г.А. Психологическое воздействие : теория, методология, практика : дис. ...д-ра психол. наук / Г.А. Ковалев. — М., 1991. — 477 с.
10. Колкарева И.И. Лингвистические характеристики диалога в британском газетном дискурсе : автореф...канд. филолог.наук: 10.02.04 — Германские языки / Ильяна Игоревна Колкарева. — Москва, 2012. — 21 с.
11. Михаил Михайлович Бахтин и философская культура XX века (Проблемы бахтинологии) Выпуск 1. / отв. ред. Исупов К.Г. Санкт-Петербург, РГПУ, 1991, в двух частях. Ч.1. — 152с., Ч. 2. — 126 с.
12. Ніколаєнко С. Категорія психологічного впливу в психології / С. Ніколаєнко, Св. Ніколаєнко // Світогляд — Філософія — Релігія: Зб. наук. пр. — Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2011. — № 1(1). — С.76-85.
13. Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации / Отв. ред. А. А. Бодалев. — М.: Педагогика, 1987. — 164 с.
14. Папуча М.В. Проблеми психології особистісного розвитку / М.В. Папуча. — Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2008. — 384 с.
15. Рюшшина Л.И. Диалог как основа человеческого существования / Л.Рюшшина // Учебно-методическое пособие к спецкурсу «Психология человеческого существования: от диалога к манипуляции». Часть II, 2007. Интернет ресурс: <http://window.edu.ru/library/pdf2txt/826/68826/43034>
16. Сидоренко Е. В. Личностное влияние и противостояние чужому влиянию [Текст] / Е. В. Сидоренко // Психологические проблемы самореализации личности. — СПб. : СПбГУ, 1997. — С. 123 — 142.
17. Таранов П. Приемы влияния на людей [Текст] / П. Таранов. — М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. — 608 с.
18. Ухтомский А.А. Доминанта / А.А. Ухтомский. — СПб.: Питер, 2002. — 448 с.
19. Чепелева Н.В. Текстова інформація як чинник психологічного впливу на свідомість реципієнта / Н.В. Чепелева // Технології розвитку інтелекту : Електр.наук.журн. — Том 1, № 2 (2011).
20. Шейнов В. П. Скрытое управление человеком (психология манипулирования) [Текст] / В. П. Шейнов. — Мн. : Харвест, 2004. — 816 с.
21. Яковенко С.І. Спілкування в ускладнених умовах, з трудними людьми / С.І. Яковенко: Навчальна дисципліна «Психологічні особливості спілкування юриста». Лекція 3. — Електронний ресурс : Назва з екрана.

УДК 373.5.035:801.73(076.5)

ББК 74.200.23Я7

Природа дитинства у вимірах герменевтики і наративу: Практико зорієнтований посібник/ за ред. Н.В. Чепелевої, Д.І. Петренко, І.Г. Єрмакова, Р.А. Рудковської – К: Приватна виробничо-комерційна фірма «Видавництво «МакДен», 2016. – 362 с.

Редакційна рада: Д.І. Петренко (Голова), Н.В. Чепелева, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор; І.Г. Єрмаков, кандидат історичних наук Р.А.Рудковська (наукові редактори), І.Г. Горлушко, Г.І.Руда, К.С. Обараз

У практико зорієнтованому посібнику розкриваються життєтворчі засади герменевтики і наративу як інноваційні доміанти актуалізації та збагачення змісту середньої освіти, досягнення нової якості навчально-виховного процесу, спрямованого на плекання особистості-творця культури і проектувальника свого життя.

Видання адресовано керівникам та педагогам закладів освіти, науковцям, усім, хто сповідує ідеї педагогіки і психології життєтворчості.

Обкладинка: Пітер Брейгель Старший «Дитячі ігри», 1569 р.: дерево, олія.

ISBN 978-966-2305-70-8

© Предславинська гімназія № 56, м. Києва., 2016
© Видавництво «МакДен», 2016

ПРИРОДА ДИТИНСТВА

У ВИМІРАХ ГЕРМЕНЕВТИКИ І НАРАТИВУ

